

MAARJAMAA

EESTI KATOLIIKLASTE RINGKIRI

Nr. 1 (22)

XII aastakäik

Küünlapäev 1973

Sanchez Coelho maal (1585, surnumaski järgi)

Esimene käitumisreegel olgu see: looda Jumala peale nii nagu oleneks asjade käik kogu ulatuses ainult sinust ja ei sugugi Jumalast; kuid asu neid ajama nii nagu ei teeks sina mitte midagi, Jumal aga kõik.

Ma soovin, et sa naeraksid, mu poeg, ja oleksid rõõmus Issandas. Usu-mehel pole ühtki põhjust kurvatseda, vaid on palju rõõmutsemise põhjusi. Selleks et ikka rõõmus ja lahke olla, ole ikka alandlik ja kuulekas.

Enne kui sa midagi teed, vaata seda hoolega: kas sellest on head ligi-mesele ja heameelt Jumalale.

Tahta kõiki sama rada pidi täiuslikkusele sundida, on üliohtlik asi; kes nii mõtleb, pole taibanud kui erinevad ja arvukad on Püha Vaimu anded.

Halb kahtlustab kergesti teisi — see, kelle pea pööratab, arvab kõike keerlevat.

Pisipattude kergeltvõtmine on tavaliselt ohtlikum kui suurte.

Loyola Ignaatsius

IGAVENE JESUIIT

Kui korraldataks maailma esivõistlused laimatasaamises, oleks üks kindlamaid kuldmedali-favoriite jesuiitide ordu. Vahekohtunikel tuleks näha kurja vaeva selle laimulasu vaagimisega, mis on nelja pika sajandi jooksul lendu lastud Loyola Ignaatsiuse aatekaaslaste aadressil.

Kui eestlane ütleb « igavene jesuiit! », on see sõimusõna. Miks õieti? Esimestele jesuiitidele, kes meie radadele saabusid, võlgname tänu päris mitme asja eest: haridustempli uste avamine maarahva poegadele, esimene eesti keeles trükitud kirikulaulude kogu, suur samm edasi õigekirjutuse alal ja koguni väga kiitev « välispropaganda » mitmes trükkis ilmund Possevino Tartu-kirja kaudu. Teist korda saabusid jesuiidid juba iseseisvasse Eestisse ja jällegi tegid nad head: nende poolt väljaantud ajakirjade avaramast vaimust oleks meil nii mõnigi muu kiriklik väljaanne võinud eeskuju võtta.

Kaks võrdlemisi lühikest ja laitusetu perioodi — esimene kord neli, teine kord kaks aastakümnet; mispärasst siis sai nende nimi sõimusõnaks?

Et kristlased kunagise usu-uute ägeduses üksteisele raskeid sõimusõnu pähe loopisid, on inimlikult selgitatav ja mõnel puhul ehk vabandatavgi, kuid igal juhul ebakristlik tegu. Ent millega vabandada õndsat Villem Reimani, kui ta rahvalalgustajana pajatab: « Jesuiidid tarvitavad, nagu tuttav, oma usu väljalaotamisel kõiki abinõusid, ka nüüsguseid, mis nende usu põhjusemõtete vastu käivad »? Oleks huvitav kindlaks teha, kas ta tundis isiklikult mõnda jesuiiti.

Reiman rääkis Issanda aastal 1890, aga kas pole samast vaimust inspireerit ka need, « Eesti Vaimuliku Raamatu » vahendusel rahva hulka saadetud sõnad: « Tundmatute agentidena ja spioonidena luuravad nad ümbruskonna rahvast... Kiriku võimu säilitamiseks tuleb jesuiidil teha kõike põhimõtte alusel, et otstarve pühendab abinõu. »

(1960) Võrrelgu lugeja nendega Eesti Nõukogude Entsüklopeedia « informatsiooni »: « ...piiritu kuulekuse nõude tõttu tohivad nad õigeks pidada kõike kat. kiriku huvides tehtut, isegi surmapattu. » Mitte-kristlasest lugeja huvides märgime siin, et jesuiitide kuulekuse-töötus on selgesti piiratud: ükski ordu liige ei tohi täita käsku, mida ta raskeks patuks peab. Prof. Võõbuse *Studies II* (1970) on hoopis teisest vaimust kantud, kuid pole veel ilmunud eesti keeles.

Siinkohal pole huvita meelde tuletda, kuidas omaaegne Eesti Entsüklopeedia asjalikumalt, olgugi et « jesuiitliku » siiski-lausega nentis: « ...jesuiitidele tavaliselt omistatud lauset « Eesmärk pühitseb abinõu » sel kujul jesuiitidel siiski ei leidu. » Mis kujul siiski, jäi targu ütlemata.

Kui laimulained nii kõrgelt löid ja ikka veel löövad meil, kus jesuiite oleks tänada tulnud, mis pidi sündima seal, kus mõnele jesuiidile tõesti midagi ette heita oli! Sest päris kindlasti on nad kõik ekslikud inimesed ja tegijale juhtub mõndagi. Kuid süüdistused käisid *põhimõtete* ja mitte paratamatute kõrvalekaldumiste kohta.

Põhimõttelisel tasemel tahab asja arutada ka käesolev number (mis ei ole niisiis mõeldud ei süüdistuse ega poleemikana). Esitame järgnevalt lugejale võrdlemiseks kolm erinevast vaatekohast nähtud pilti Ignaatsiusest ja tema Kompaniist. Esimese autoriks on luteri kirikuõpetaja, teise — jesuiidipaatrist ajaloo-professor. Kolmas tuleb ühe itaalia kirjaniku sulest.

Eestikeelse teksti osas ei olnud valikut: toome ainsa saadaoleva. Kahjuks leidub selles hulk ebatäpsusi. Nii näiteks on 40-päevased vaimulikud harjutused ette nähtud ainult kaks korda elus ja mitte iga aasta, nagu väidetakse.

Kuid meie sihiks polegi iludusvigade parandamine, vaid ühe paljuvaieldud kuju õiglasem hindamine. Loodame, et lugeja toodu varal selleni jõuab ja soovime, et ta saaks osa sellest leegist, mis hingestas Kristuse sõdurit Ignaatsiust.

KUI INIMESED TEID VIHKAJAD

Õndsad olete teie, kui inimesed teid vihkavad ja kui nad teid kogudusest välja heidavad ja laimavad ja teie nime halvaks põlgavad Inimese Poja pärast. Rõõmutsege sel päeval ja ilutsege, sest vaata: suur on teie palk taevas. Nõndasamuti tegid ju nende isad prohvetitega.

Häda teile, kui kõik inimesed teist head räägivad! Nõndasamuti tegid ju nende isad valeprohvetitega.

Luuka 6, 22-23 ja 26

Kes meist ei sooviks meelsamini kiitust kui laimust kuulda? Kuid kiitus võib kergesti hukatust, laimust õndsust tähendada, ütleb Jeesus.

Tema sõnad ei tegele siiski kõigepealt sellega, mida meie kaaskodanikud meist arvavad, vaid meie eneste — kristlaste — hoiakuga, mis teiste viha või heakskiitu esile kutsub.

Jeesus tahab, et me käitüksime nagu prohvetid.

Sõna *prohvet* tarvitatakse tänapäeval enamasti *ennustaja* tähenduses, kuid Pühakirjas pole see nii. Selle sõna (heebrea keeles *nabi*) algne tähendus on *kuulutaja*, täpsemalt: Jumala tahtmise kuulutaja. Piibli prohvetid tegid mõnikord küll ka ennustusi, kuid kaugeleki mitte alati. Jumala tahtmist aga kuulutasid nad alati.

Jumala tahtmine võib inimesele olla meeldiv või ebameeldiv. « Ma tahan su päevadele juurde lisada viisteistkümmend aastat », ütles Jesaja kuningas Hiskijale (2 K 20, 6); « Sul ei ole luba teda enesele pidada », kuulutas Ristija Johannes kuningas Heroodesele, kes oma venna naisega koos elas.

Kes kannataks etteheiteid? Nii sigineski « prohveteid », kes olid valmis iga nõuküsija suud mööda rääkima ja kinnitama, et just niisugune olevat Jumala tahtmine. Mis ime, et kõik neid kiitsid.

Tuli Jeesus, prohvetite Prohvet. Ta sai väga lühikest aega oma armuõpetust kuulutada: peagi oli ta nii laimatud ja vihatud, et surmanuhtlust nõuti.

« On nad mind taga kiusanud, kiusavad nad taga ka teid ». Kaks aastatuhat ristikoguduse ajalugu kinnitavad:

ligimesearmastuse kuulutamine toob viha, vaenu ja laimu. Veel kunagi pole Jeesust ja kristlasi nii laialdaselt ja õelalt laimatud kui meie « tolerantsel » sajandil.

Jeesus valas apostlite peale välja prohvetivaimu. Iga kristlane, kes end sellest vaimust juhtida laseb, on « jumalamees », teeb põhiliselt sedasama mis prohvetid, kes ei kuulutanud mitte üksnes sõna, vaid ka vaikiva teo läbi. Isegi see, mis me Jumala tahtmisel tegemata jätame, on osa meie kuulutusest maailmale.

Ligimesearmastus ei kohusta meid sugugi ligimesele ebameeldivaid asju tegema, vastupidi; kuid seal, kus näeme teda tõsisel hädaohus või eksituses, ei saa me mingil tingimusel rõhujat takka kiita või eksijat lihtsalt eksida lasta. Kui me hakkaksime niisugustel puhkudel igapäevaste meeldimist otsima, oleksime just need valeprohvetid, kellest Jeesus kõneleb.

Siis peame aga ise ebameeldivustega arvestama. Võiks koguni öelda: kui mul laimajaid-vihamehi pole, peaks minus ärkama kahtlus, kas ma pole oma kristlasekutsumusele ebaustav. Ning teiste kohta laimu kuuldes peaksin küsima, kas pole just tegemist tõsikristlasega. Sest viha, laim ja põlgus ei lähtu kunagi mujalt kui Vaenlase laagrist. « Laimake, laimake — midagi jääb ikka pidama! » on tema leeri, mitte ialgi kristlase relv.

Kristlase relvaks on tõde: tõde Jumalast ja inimestest. Täielik, niihästi meeldivas kui ka ebameeldivas osas. See toob meile surmkindlalt vaenu, kuid veel kindlamini Jeesuse lubatud suure palga taevas.

JESUIITLUS

Don Iñigo de Onaz y de Loyola sündis 1491. aastal Hispaanias, päritolult oli ta bask. Kuid juba enne Iñigo sündi olid Loyolad muutunud täisverelisteks hispaanlasteks. Väike vahva rüütel ei valinud oma daamiks kedagi krahvinnat ega lihtsat lossipreilit, vaid Germaine de Foix, kes oli kuningas Ferdinandi uueks naiseks pärast Isabella surma. Kindlasti oli sellel väikesel rüütliil (ainult 158 cm pikk) ka teisi südamevallutajaid. Ühel karnevalil oli ta käitunud nii lubamata vabalt, et pidi hiljem kohtu ees vastust andma. 1521. aastal sai ta Pamplona kindluse kaitsmisel jalast haavata. Haigemajas selgus, et tema ohvitserikarjääril oli nüüd lõpp. Ta küsis endale rüütliromaane, need puudusid aga haiglas, ja Inigole ulatati legende kiriku pühakuist, mis avasid lugejale vaatevälja uute perspektiividega. Otsustades saada Jeesuse sõduriks, ei vaevanud ta oma südant enam ilmaliku armastusega, vaid valis enda käskijannaks Madonna enda. Neile mõlemale — kirikule ja neitsi Maarjale — pidid kuuluma kõik ta tulevikuvõidud. Kuigi üle kolmekümne aasta vana, otsustas väike terasmees istuda koolipinki, et hiljem jätkata oma õpinguid Alcalà ja Salamanca ülikoolides. Juba siis kogus ta endale jüngreid ja pidi ükskord sattuma sellesama inkvisitsiooni lõksu, mis hiljem oli ta teenistuses. Pärast stuudiumi tahtis Loyola minna pühale maale. Türklaste ja veneetsialaste vahel puhkenud sõda tõmbas sellest soovist kriipsu läbi. Kuid Loyola pääses ometi Rooma paavsti juure. Ta töötas paavstile äärmist kuulekust ja võitis ta (Paul III) soosingu. 1539. aastal asutas ta ordu « Compana de Jesus » või « Societas Jesu ». Ise elas ta kuni surmani (1556) Roomas oma ordu kindralina.

See mees oli kui uhke ja värviküllane vaip, kuhu on kujutud erinevaid mustreid. Tal oli sangviiniline säde ja koleeriline meelekindlus. Temas esines erinevaid elemente. Ta oli ühelt poolt

UUED ORDUD

Paavst Paulus III nimi seostub järjekordse ordulaine, nn. regulaarkleerikutega, umbes nii nagu Innocentius III kerjasmunkade omaga. Tähtsamad neist vaimuliku elu uuendamist taotlevais vennaskondadest on oratooriumid, teatiinlased, somaskid, barnabiidid ja jesuiidid.

Jeesuse Selts

Suurim levik sai osaks Paulus III poolt a. 1540 kinnitatud « Jeesuse Seltsi » regulaarkleerikute ordule ehk jesuiitidele. Selle asutajaks oli Loyola Ignaatsius, Baskimaalt pärit hispaania rüütel.

Ignaatsius, algupäraselt Iñigo, sai Pamplona kaitsmisel 1521 raskesti haavata, pöördus pikaajalise paranemise jooksul loetud pühakute elulugude mõjul ja otsustas oma elu täiesti Jumala teenimisele pühitseda.

Kui ta oli Montserrati benediktiinikloostri Kataloonias vaimuliku elu põhialustega tutvust teinud, rändas ta 1523. a. üksi Palestiinasse. Seal tahtis ta tollaegse hispaania ristosõja vaimus end muhameedlaste pööramisele pühendada. Ent frantsiskaaniid, kes olid Kiriku poolt Püha Maa hooldajateks seatud, ei soovinud kutsumatuid jutlustajaid ja saatsid palverändaja koju tagasi.

Ignaatsius nägi ära, et temast peab saama preester, ning hakkas õppima — alul Barcelonas, siis ülikoolides: Alcalàs, Salamancas ja lõpuks Pariisis. Kaasvõitlejate hulgast võitis ta enesele väärtuslikke sõpru: vaga Le Fèbre Savoyst, taibuka hispaanlase Lainezi, kes osutus tähtsaks kujuks Trento kontsiilil, ja veel kellegi, kellest pidi saama üks uue aja kuulsamaid pühakuid — navarralase Francesco Xavieri.

Nende ja teiste aatekaaslastega andis Ignaatsius Montmartre'is a. 1534 orduvande. Sealsamas kohustusid nad ka Pühale Maale sõitma. Tõenäoliselt ei kavatsenud nad sinna jääda, vaid ainult palverännaku korras seal käia.

unistaja ning müstik, teisalt aga praktiline teoinimene. Ta oli pimestatud fanaatik ja sealjuures ometi selgesilmne psühholoog. Kindlasti mängis sublimeeritud erootika ja alaväärtusekompleks (rüütli kohta võib-olla liig lühike, hiljem invaliidne, jne.) oma osa. Temalt pärineb raamat « *Exercitia spiritualia* » (Vaimsed harjutused). See on juhiste-kogu vagadusekuuri teostamiseks (õige jesuiit teostab selle kuuri igal aastal). Nelja nädala vältel ei näe vagaduseharjutusse sukeldunud munka ükski peale eksersiitsiameistri, kelle terav silm teda kontrollib.

Esimesel nädalal peab harjutaja püüdma vaimusilmaga näha pörgut kõigi tema jõledustega. Sellel nädalal on ka tema kambri aknad suletud päikese meelitava valguse eest (sellest hoolimata, et Jumala päike paistab kõigi heade ja kurjade üle). Miljöö dramaatilisus sisendagu süngust. Ta nähku pörgu leeke ja kuulgu piinatute luidlõikavat kaebekisa. Ühtlasi meenutagu harjutaja oma pattu ja ägagu selle tinaraskuse all. Järgneva nädala vaatlusse kuulub Kristuse heitlus kurjuse metsikute salkadega. Kolmandal nädalal vaadelgu Jeesuse kannatust. Neljandal, s.o. lõppnädalal muutuvad toonid heledamaiks, avatakse akna kardinad ja ilusa ilma puhul ülendab päikese rõõmus kuld kaua vaevelnud askeedi südant. Vaatleja silma ette tõuseb Jeesus oma triumfis, mida vaatleja maaligu silme ette baroki täies värvirõkkavuses.

« *Exercitia spiritualia* » on õieti jesuiidi rividrill. Veendunuina ja fanaatikuina tõttavad jesuiidid maailma, et « päästa hingi » ja valvata kiriku väärikust. Ordu eesotsas seisab sinna eluajaks valitud kindral. Temal on isevalitseja võim. Kindralile alluvad juhid provintsid, neile rektorid, jne. On ka munki, kes elavad « maailmas », seda aga ainult väliselt. Tundmata agentidena ja spioonidena luuravad nad ümbuskonna rahvast.

Jesuiit ei tunne sugulust ega sõprust, puudugu isegi lähemad ja südamlikumad suhted teiste ordu kaaslastega. Üksteist jälitatakse vastastikku. Jesuiidilt nõutakse äärmist kuulekust. Ta

Kuna Veneetsia sõda türklastega sellest plaanist kriipsu läbi tõmbas, rändasid nad edasi Rooma, et end paavsti käsutusse anda. Vahepeal olid nad kõik juba preestripühitsuse saanud. Paulus III pidas aru reformikomisjoni hinge, kardinal Contariniga, andis oma nõusoleku uue ordu loomiseks ja hakkas peagi selle liikmeid tööle rakendama. Portugali kuninga soovil saatis ta muuhulgas Francesco Xavieri Indiasse (1540).

Aastal 1543 astus orduisse esimene sakslane, hiljem pühakuks kuulutatud Petrus Canisius, a. 1548 Gandia hertsog Francesco Borja, Aleksander VI poja pojapoeg ja Karl V isiklik sõber, kelle samm äratas tähelepanu kogu Euroopas.

Iñigo de Loyola

Loyola Ignaatsius kuulub kirikuloosuurkujude hulka, Benedictuse, Romualduse, Bernhardi, Francesco ja Dominicuse kõrvale, mitte ainult suure ordu asutajana, vaid ka isiksusena. Kuid ta ei ole silmatorkav isiksus. Tal pole ei Bernhardi kõneannet ega Francesco lapseliku vaimu veetlust.

Ignaatsiuse juures on kõik asjalik, mõõdukas, otstarbekohane. Tema sihiks on ennast ja teisi Jumalale nii lähedale aidata kui võimalik. Ignaatsiuse lipukiri « Kõik Jumala suuremaks auks! » ei teeni mingeid kirikupoliitilisi võimuhimuseid, vaid tähendab püüdu, kõiges Jumala tahtmist täita, sest Jumal ei soovi muud kui et teda rohkem austataks.

Ignaatsiust mõistame kõige paremini tema vaimulike harjutuste raamatu varal, millest püha François de Sales ütleb, et ta olevat sünnitanud rohkem pühakuid kui temas tähti leidub. Harjutuste-raamat teeb Ignaatsiusest klassilise vaimuliku elu õpetaja. Mitte selles mõttes, et ta oleks loonud mingi uue vaimsuse. Tema harjutuste-raamat ei esita uusi või suuri probleeme; see on enesestmõistetava kristluse ja kristliku kangelasmeele enesestmõistetavuse õpperaamat.

Teatavas mõttes kaob Ignaatsiuse

olgu ülemuse ees kui kilp, mis ei pöördu ise, kuid osutub tarbe korral pöördavaks. Ta olgu kui kepp vanamehe käes, vibutades sinna, kuhu hoidja ta suunab.

Kiriku võimu säilitamiseks tuleb teha jesuiidil kõike põhimõtte alusel, et otstarve pühendab abinõu. Mõistuse ohverdamine ja asja edu pärast ettevõetud valetamine on lubatud. Teatud olukorras kuuluvad nad väga ausate ja tarvilikkude nähete hulka — jesuiidi loogika järele muidugi (Paulus manitseb küll kõiki valest hoiduma ja Jeesus nimetab kuradit kõikide valelikkude isaks). Jesuiitide omapäraste õite hulka kuuluvad nähted nagu 1) probabilism, südametunnistuse kitsikusel otsus langetada kaheldava kasuks, kui see osutub heaks kiriku prestiižhile; 2) intensionalism, teo heaks hindamine ainult tulemusi silmas pidades; 3) reservatio mentalis, õige mõtte avaldamata jätmine, millega tahetakse kuulajat eksivadadele suunata. Nii on seatud terve jesuiitide moraal tõe ja vale juusõhukesele piirimaale. Kui vaadelda nende rafineeritust, siis näib, et Jeesuse ilusa sõnaga nendest, kes selletõttu peavad Jumalat nägema, et nad on puhtad südamest, ei ole jesuiitide juures palju peale hakata. Jesuiitidel on olnud peamiselt kolm tööpõldu. 1) Nad teotsesid paganate misjonäridena (Jaapanis, Hiinas jm.). Kuid hulkade juuremeelitamiseks ja välise edukuse saavutamiseks tegid nad paganatega nii palju kompromisse, et nende töö tulemus muutub õieti küsitavaks.

2) Jesuiidid töötasid ka kiriku sisepiiris. Nad olid sageli otsitud pihtisad, kuna nad vaatasid paljudele pahedele läbi sõrmede. Eriti nende varasemates töödes ilmus huvitavaid «juhatusi». Näiteks, kuidas rikas mees saab tüssata maksuametnikku ja sealjuures end mitte süüdlasena tunda, kuidas teener saab «puhta südametunnistusega» mõnd pisiasja isanda majapidamisest kõrvaldada, kuidas vallatu abielunaine saab oma kõrvalhüppeid mehe ees puhataks rääkida ja palju muud taolist «tulusat» õpetust.

kuju tema elutöö, jesuiitide ordu varju. Selle ordu peale on sõbrad ja vaenlased kuhjanud aja jooksul nii suure mäe legende, et mõnikord läheb isegi katoliiklasel raskeks temast õiget ettekujutust saada. Jesuiidid polnud ega ole nüüdki ei salaselts ega katoliiklik vabamüürlaste-loozh, kindralstaap, erivaimsus või -vool Kirikus. Nad on lihtsalt üks vaimulikest ordudest. Nende juures pole midagi salapärasemat kui kaputsiinide, benediktiinide või Steyli misjonäride juures. Samuti pole neis midagi sõjamehelikku, vähemalt mitte selles mõttes kui võrd «sõdurlik» tähendab drilli, rinna ettelöömist ja rünnakulusti. Et nende eesotsas seisab kindral nagu teistelgi ordudel, pole midagi muud kui ladina *praepositus generalis*, «üldine eestseisja».

Jesuiitide tähtsus kirikuloos seisab selles, et nad on algusest peale paljudel aladel tublit tööd teinud. Kuid sama vähe kui kunstiajaloo «jesuiidistiili» leidub (olgu et seda on katsutud konstrueerida), leidus või leidub Kirikus jesuiitlikku vaimusuunda.

Prantsuse revolutsiooni poole

Vaimsed voolud, mis 18. sajandil, eriti selle teisel poolel, laiu ringkondi haarasid ning millele Saksamaal anti nimeks *Aufklärung*, Inglismaal *Rationalism*, Prantsusmaal *Lumières*, Itaalias *Illuminismo*, pole põhiliselt midagi muud kui humanismi jätk. Psühholoogiline juur on sama: realistlik ettekujutus maailmast, mida 15. sajandi humanistid alles aimasid ja algeliste vahenditega visandasid. Vahepeal edusamme teinud loodusteaduste abiga ehitasid 18. sajandi ratsionalistid sellest omaette maailmavaate. Juba humanism oli võtnud religiooni ebareaalsuse ja müüdina; valgustusaeg ei piirdunud mõistusliku tunnetuse lahutamisega usulisest, vaid eitas usulist tunnetust kui mõistusevastast.

Võitlus jesuiitide vastu

Uus ajavaim otsis enesele tegevusvälja ja leidis selle võitluses jesuiitide

3) Ühtlasi olid jesuiidid koolimehed. Siin ilmutasid nad tõesti iseäralikku osavust. Nende püüe oli intelligentsi ja seltskondliku võtmepositsiooniga mehi saada oma hõlma. Selle kaudu anti ka uus hoop protestantlikule liikumisele. Rudolf Sohm kirjutab: «Nende (jesuiitide) siht oli protestantismi lüüa tema oma relvaga. Protestantlikele koolidele seati vastu jesuiitlikud koolid. Protestantlikku teadust pareeriti jesuiitliku (jesuiitlusele kasulik) interpretatsiooniga esitatud teadusega. Protestantlikule jutlusele seati vastu jesuiitlik jutlus». Nii siis kasulik ahvimine käis igal rindel.

4) Kiriku ja iseenda (jesuiitluse) peaülesannet nähti aga ketserluse väljarookimises. Kes loetaks kõiki tuleriitu, mis lõõmasid jesuiitide käsutuses! Inkvisitsioon oma piinakambritega oli juba kaua aega kuulnud. Objektiivsed ajaloolased väidavad aga, et paljud piiskopid omasid kristlikult halastavat meelt, ka ilmalikud võimud, kellele väljastati « süüdlasi », ei osutanud alati eriti aktiivsust. Jesuiit, kellel ei ole oma tahet ja kes uhkustab, et kiriku kasuks ta ohverdab ka mõistuse, ei tunne halastust. Ja nii on mõistuse ohverdajad saanud hakkama nii ebamõistlike karuteenetega, et häbi sellest kleepub veel sajandeid kiriku külge, mida ühegi jesuiitliku dialektikaga ei mõisteta eemaldada, või olgu siis, et väidame: armastuse evangeelium ei ole oma teostajate võlgade eest vastutav.

Lõppeks järgnes aga rooma-katoliku kirikus endaski vastureformatsioon vastureformatsioonile, mis lõikas ära jesuiitide mürkõie.

Nüüd astume ajaliselt aga mõne samu edasi. Paavst Aleksander VII avaldas 1665. aastal pahameelt niisuguse jesuiitide moraali üle, mis võimaldas puhta südametunnistusega kurja teha. 1679. aastal mõistis hilisem paavst hukka jesuiitide 65 moraalilõtvat lauset. Eelmainitud Louvaini (Löweni) ülikooli professor, hollandlane Cornelius Jansen, suur Augustiini austaja, oli vaga

ja tark inimene. Tema uskus õndsaks saamist, nagu Augustiingi, predestinatordu vastu, keda peeti kirikliku katolitsismi kehastuseks. Ka selles asjas ei näinud valgustajad õieti, sest jesuiitide ordu ei omanud kaugeltki seda võimu ja mõju, mida talle omistati.

18. sajandi keskpaiku kuulus Jeesuse Seltsi 22 000 liiget, neist pooled noviitsid, õppivad klerikud ja lihtvennad. Suur osa preestritest viibis ülemeremaades. Kuid sõda türklaste vastu polnud suurimagi hädaohu ajal ministritele ja diplomaatidele nii palju tööd andnud kui nüüd selle ordu hävitamine, mis oli ometi üks paljustest. Kuuleme imestusega, et isegi Roomas peeti korrapäraseid koosolekuid kõrgete prelaatide osavõtul, kus töötati välja plaane ordu vastu.

Sündmused ja ettekäänded, mis viisid ordu keelustamiseni, olid eri maades erisugused. Portugalis toodi ette, et Lõuna-Brasiilia indiaanlased olevat oma reduktsioonide hävitamisele relvadega vastu hakanud; Hispaanias räägiti vandenõust kuninga vastu, millesse küll keegi õieti ei uskunud; Prantsusmaal võeti põhjuseks jesuiidimisjoni prokuraatori pankrott Martinique'i saarel, ilma et talle oleks antud võimalust puudujäägi katmiseks.

Portugal lasi laevale laadida kõik jesuiidid, keda ei tahetud vanglasse jätta, ja viis nad kirikuriiki (1759). Hispaania jesuiidid laeti maha Korsikale, sest paavst keeldus järjekordse laeva vastuvõtmisest. Prantsusmaal keelati ordu a. 1762 riigiseadusega, kuid liikmetele lubati piiskopkonnavaimulikena kodumaale jääda.

Jeesuse Selts elas edasi Saksamaal, Austrias, Ida-Euroopa maades ja Itaalias. Keisrinna Maria Theresia pidas ordust lugu ega tahtnud tema keelamisest riigi poolt teadagi. Sellepärast avaldasid valitsused survet paavstile, et see ordu üldse ära keelaks. Maria Theresia, kes oli oma tütre Maria Antoinette'i prantsuse troonipärijale mehele pannud, ei soovinud lääneliitlastega riidu minna ja soostus. Selle peale lõpetas Clemens XIV ametlikult ordu tegevuse kogu ulatuses (1773). Ordu

kindral Ricci pandi Inglilossi vangid ja suri seal a. 1775. Ordu omand, missiooni, s. o. jumaliku ettemääratavuse alusel. Poolehoidu ei saavutanud ta aga mitte oma dogmaatiliste vaadetega, vaid oma jesuiitidevastase hoiakuga. Neisse jesuiitidevastastesse ringidesse kuulus ka matemaatik Blaise Pascal, kes paljastas jesuiite oivalise tabavusega. Tema terav sulg ei sõdinud asjata. Viimaks sai jesuiitide võitjaks siiski nn. valgustusajajärk.

Kui Prantsuse kuningas soovitas jesuiitide kindral Riccile ordu reforme, siis saanud ta vastuseks: « Sint ut sunt aut non sint » (Olgu niisugused nagu nad on või ärgu olgu üldse mitte). Aastal 1773 lõpetas Clemens XIV ordu kui sellise. Üksikuil mail oli ta juba varem läinud hingusele.

Raamatust *Peatükke kirikuloost, Uusaeg*, Eesti Vaimulik Raamat, Uppsala 1960, lk. 28-31 ja 39j.

osutus oodatust palju vähem väärtuslikuks, pillati suuremalt osalt laiali.

Sulgemine tähendas paavstlusele moraalset kaotust ning põhjustas suuri lünki misjonimaades ja Euroopas, eriti koolialal. Clemens XIV-le tehti tollal ja pärast raskeid etteheiteid. Kuid pole kerge öelda, mida muud oleks ta võinud teha. Portugali, Hispaania, Prantsumaa ja Napoli liitunud valitsused olid tõesti kõigeiks valmis. Clemens polnud prohet ega võinud ette näha, et Suur Revolutsioon kukutab kõik need valitsused mõne aasta pärast.

Jeesuse Seltsile tuli ärakeelamine kasuks, nagu hiljem selgus. Ta võis 19. sajandil märtrinimbusega uuesti sündida. Teised ordud, kelle koosseis polnud üleüldise purustuslaine all mitte palju vähem kannatanud, pidid samuti otsast peale hakkama, kuid ilma selle aupaisteta.

Raamatust *Geschichte der katholischen Kirche*, Morus-Verlag, Berlin 1960 (3. tr.), lk. 300-303; 372-374.

Piero Bargellini

VAPPER MEES IÑIGO

Võiksime tõesti uhkeks minna, meie, mittepühad pühakutest kirjutajad, kui mõelda, et Iñigo de Loyola meelemuutus tuli kahe raamatu lugemisest: Saksi Ludolfi kirjutatud *Kristuse elu* ja Varagine Jaakobi *Kuldne legend*. Juttu on muidugi kastiilia keelde tõlgitud raamatutest.

Ajutiselt võimetu sõjasõidu pingutusid kandma, oli haavade tõttu voodipandud noor ohvitser Iñigo de Loyola igavuse ja läbematuse peletamiseks küsinud lugeda mõnd rüütliromaani.

Loyolade kui tõsiste inimeste lossis niisuguseid romaane ei leidunud, Iñigo oli aga mõne lugenud siis kui ta oli paazhina Arèvalo ja pärast, rüütlina, Najera lossis.

Päris hundiloss oli too Loyolade omade nende kohmakalt joonistatud vapil seisiski kaks hunti paja ääres püsti. *Lobos y olla* — padasid ja rooga — sellest oligi tulnud nimi Loyola. Hundid ei loe; hundid kargavad kallale ja muravad maha, kui nad ei leia rooga.

Vennanaine tohlas vanu kirste ja

Isa Matteo Ricci (kaasaegne hiina illustratsioon), kes jõudis esimese jesuiidi - misjonärina Hiinasse a. 1583, võitis seal suure lugupidamise astronoomina ja asutas kristliku koguduse. Samal aastal saabusid esimesed jesuiidipaatriid Tartusse.

leidis kätte neli « kapsast », kaks köidet teose kohta, mis ei meelitanud igatahes lugema.

Ent tüütus lossi kõrges toas, mis valitses päikesetapetud maastikku, pani paraneja esiteks lehitsema, siis nokitsema, siis lugema ja lõpuks neelama neid vanu, koltunud lehekülgi.

Nii juhtus, et noor ohvitser avastas temale senini täiesti tundmatu kangelaste maailma.

Hispaania katoliiklased ei saanud enesele lubada täielikku teadmatust usuasjus, sest Hispaania oli väga katoliiklik maa.

Usk oli nende silmis ajalooline suurus ja koguni poliitiline tegur. Nad olid katoliiklased kuna nad olid his-

paanlased. Cid Campeador oli löönud uskmatuid sissetungijaid, kes olid hispaanlaste jaoks uskmatud kuna nad olid sissetungijad.

Iga eksiõpetus, igasugune usust taganemine oleks olnud isamaa reetmine ja solvamine — ning usk oli midagi, mida tuli mõõgaterade otsas kanda. Sakramentidel oli truudusevande väärtus: nad moodustasid osa tseremoniaalist, mis kulges pidulikes protsessioonides; aukohtade pärast nendes tapeldi pistodadega.

Iñigo de Loyola, kes teadis küll vähe Jeesusest Kristusest, teadis hästi, et paavstile tuleb anda sama au mis kuningale, ja et pühakuid, kelle voorusi ta ei tundnud, tuleb austada altarite ees.

Ta käis missal ja võttis osa protsessioonidest, just sellel kohal, millele tal oma seisuse ja teenistusastme järgi õigus oli; ta põlvitas pühade reliikviate ees, paenutades ainult üht põlve, nagu rüütliel kombeks.

Ta ei oleks iial sakramentideta surnud, nii palju kui asi temast olenes. Ükskord, kui ta tõsisel surmaohus viibis ja ümberpiiratud Pamplona linnamäel ühtki preestrit polnud, oli ta pihtinud ühele relvavennale, nagu tolle aja sõjameeste tava oli.

Kuid ta ei olnud iial tundnud vajadust endalt küsida, miks ta paenutas põlve hinnalistes reliikviaarides säilitatavate pühade jäänuste ees, või mis müstiline väärtus võis olla ülitorredates kirikutes jagatavatel sakramentidel.

Ta hakkas millestki aru saama, kui ta oli läbi lugenud *Kristuse elu* ja neelanud *Kuldse legendi*. Loyolade noor hunt oli lõpuks ometi leidnud paja täis uut rooga.

Polnud tema süü, kui ta oli senini käsitanud maailma võitlusväljana ja elu turniirina vapratele.

Aasta pärast tema sündimist — 1491 — olid kristlaste relvad vallutanud Granada, uskmatute saratseenide viimse kindluse. Nii lõppes suur sangarilugu, mis oli alanud Cid Campeadori vägitegudega.

On tõsi, et samal aastal algas üks teine ajaloo lehekülg, kirjutatud ookeani vette geenualase Cristoforo Colombo käekirjaga, kuid saatuse tahtel elas hispaania aadel rohkem mälestustest kui ennustustest.

Muide: niipea kui « Kristusekandja Tuvi » lend oli lõppenud, edenes ka Uue Ilma avastamine relvade täriel.

Ühe mehise mehe peamiseks tegevuseks ei võinud olla muu kui relvategu; relvakarjäärile pühendasid aadliperekonnad oma esmasündinud, kuna järgmise osaks jäi kiriklik karjäär.

« Karjäär » — sõjaväest pärit oskussõna, mis tähendas vastase tabamist galopi pealt, vastase, kes oli antud juhul võistleja, see, kes samuti eluareenil jooksis.

Viieteistkümnendal aastasajal võis kõrgema kihi silmis olla väärtust vaid sellel, mis teenis sõda või võis selle vastu ette valmistada: jõud, nobedus, julgus; ka ratsutamise, vehklemine, isegi jaht, sest — nagu kirjutas Kastilia Balthasar, kellest pidi pärast saama apostlik nuntsius Madridis — « jahil on teatav sarnadus sõjaga ».

Tollal hakati moodustama suuri rahvuslikke armeesid, tugevaid mitte ainult ratsaväe poolest, vaid varustatud ka esimeste suurtükkidega, mis külvasid palju rohkem surma kui külmad relvad.

Sõda peeti juba omaette teaduseks või, nagu tollal öeldi, kunstiks. Selle üle hakati kirjutama ka teoreetilisi traktaate, nagu see, mida luges parasjagu Niccolò Macchiavelli Oricello Aedades, ajal mil Iñigo de Loyola sõda omaenese nahal tundma õppis.

Nii ei olnud Iñigo, aadliku Beltram de Loyola viimane, kuid mitte vääritud poeg, muule mõelnudki kui sõjale. « Kuni oma 26-nda eluaastani — kirjutas ta enesest kolmandas isikus — pühendas ta enda koguni maailma tühisusele. Sõjajarjutused olid tema suurim rõõm ja kõik ta soovid liikusid sõjakuulsuse ja -au ümber. »

Tema kehaehituski vastas uue sõjateaduse poolt eelistatud ohvitseritüübile.

Keskajal olid domineerinud kehakad ja tugevate jäsemetega mehed, kel jätkus jõudu tõsta suuri kahekäe-raiumismõõku. Rüütli-lugulaulud kubisesid hoopidest, mis rabasid pooleks hobuseid ja ratsanikke.

Ent nüüd olid need pooleksraiujad saanud pilkelauaks. Uus sõjatehnika nõudis liikuvaid ja väledaid mehi, väikest kasvu ja tulvil osavust.

Iñigo oli lühike, kuid kujult harmooniline; väikese ja paendliku mehena ratsutas ta elegantse kergusega ja tabas duellis välgu täpsusega, alati valmis kaitses, kindel rünnakul. Ta oli « piiritult sõdur », äge sõjas ja suureline rahu ajal, piiripidamatu lõbusustes, millest sai tihti ülemeelikus, kui

ta sõpradega tänaval kanget meest mängis või öösiti lärmi löi.

Kindlasti ei olnud ta teistest halvem; pigemini parem, sest mehena, kes tunnistab väga avameelselt üles oma pahepooled ja üleastumised, ütles ta, et ta ei ole iial valetanud ega vandunud. Ning Najera vallutamisel keeldus ta rüüstamist kaasa tegemast ega soovitud saagistki osa saada.

Kord sattus ta siiski kohtu ette, olgugi et mingite lähemalt määritlemata « väga tõsiste õiste üleastumiste » pärast, mis ta olevat koos vennaga karnevali ajal korda saatnud. Tollal, arutades kuidas ilmaliku kohtu käest pääseda, tuli talle meelde, kuidas teda oli poisina tonsureeritud, kuna noorim poeg pidi isa tahtel vaimulikku seisuse astuma.

Kuid tunnistajad olid üksmeelsed:

« Ta on alati kandnud relvi ja sõjakuube, õlgadeni ulatuvaid juukseid, kahevärvilist ruudulist rüüd ja kirjut kübarat; pole kunagi nähtud vaimulikust rüüs. »

Tõeline sõdur; rühikas sõdur; väikest kasvu, kuid blond, meeldiv, jõuline. Ja vapper.

Ta oli näidanud oma vaprust ja, nagu juba nägime, oma suuremeelsust Najera vallutamisel; aga kõigepealt näitas ta seda Pamplona kaitsmisel 1521.

Navarra oli tol ajal tüliõunaks kahe suurima pretendendi vahel Uue Ilma valitseja kohale: Prantsuse kuningas François I ja Hispaania kuningas Carlos V.

Kui François oli prantslane nime ja sünni poolest, polnud Carlos sugugi hispaanlane, vaid flaamlane. Sellisena ei võinud ta armastatud olla Hispaanias ja *Comuneros* alustasidki mässu.

François I kasutas selle ära. Initsiatiiv jäi aina tema kui temperamentse ja rüütelliku mehe kätte. Ja tema käigud osutusid ikka hiilgavateks. Carlos V, mõtlik ja kaalutlev tüüp, võitis pärast omakorda, vallutades ajapiki tagasi selle, mille ta oli kiiresti kaotanud.

Prantslased tungisid Navarrasse ja võtsid kohe suuna Pamplonale. Koos

vend Martin Garciaga ajas Inigo de Loyola tuhatnelja ähvardatud linna. Seal oli vaja võidelda, võibolla surragi.

Ent Pamplona elanikud, kes ootasid prantslasi rohkem sooviga avada neile väravad kui neile vastu hakata, ei ihanud oma müüride vahele tarbetuid ja tülikaid kangelasi.

Martin Garcia vihastub, pöörab hobuse ümber ja ratsutab tõrksa linna eest minema. Inigo seevastu saab väravatest jagu ja astub Pamplonasse. Õige kentsakas ja peaaegu kuulmatu lugu linnast, kes hakkab vastu oma kaitsjatele, kuna ta ei taha vastu hakata lähenevale vaenlasele, ja kaitsjast, kes murrab jõuga sisse linna, mida vaja kaitsta.

Linnamüüride vahele jõudnud, püüab Inigo vastupanule õhutada. Ta tahab sulgeda väravad prantslastele, kuid Pamplona garnison, kes nad temale sulges, tahab nad avada just teistele.

Inigo barrikadeerib end seepeale lossi. Vähemalt seal, Pamplona südames, leiavad prantslased eest baski sõjamehe, kes on otsustanud surra. See ongi silmapilk mil Inigo, kes ei leia preestrit, pihib ühele relvavennale.

Siis algab prantslaste rünnak, kes on vedanud oma suurtükid Pamplona müürideni.

On Nelipühi esmaspäev, 20. mai 1521. Loss kaitseb end ja Inigo on tema kaitsjatest vapraim. Kuni üks suurtükikuul purustab tal ühe jala ja ta langeb — ning koos temaga langeb ka kindlus.

Haavatud sõjamehele antakse au. Tema eest hoolitsetakse, talle muretsetakse arstiabi, ta saadetakse kanderaalil Loyolasse. Kahenädalase piinarikka reisi järele on ta oma lossis. Mitu päeva hõljub ta elu ja surma vahel, põledes palavikust.

Siis hakkab ta paranema. Kuid märkab, et oskamatud arstid on murtud jala luud nii kokku pannud, et ta jääb lombakaks.

Olla lombakas tähendab loobuda relvadest. Aga Inigo tahab edasi võidelda. Ta laseb luud lahti murda — pii-

nad ei liiguta teda — ja jalga venitada, et see oleks nagu enne.

Ning igavavõitu kambris igatsetud paranemist oodates küsib ta lugemist. Loyolade kodus ei leidu romaane: selle asemel leitakse ühe kirstu põhjast kaks vana raamatut: *Kristuse elu* ja *Kuldne legend*.

Iga inimene otsib, katsetab, eksib ja parandab tehtud vigu, enne kui ta saab selleks kes ta tõeliselt on. Ka iga pühak otsib, katsetab, eksib ja parandab tehtud vigu, enne kui ta kuuleb hästi Jumala häält, enne kui ta tunneb selgesti ära oma kutsumuse.

Kui Iñigo astub paranenult ja pöördunudult välja väravast, mille kohal kaks hundi pada mööda üles ronivad, teab ta, et ta elu on muutunud, kuid ta ei tea hästi, milles see muudatus seisab.

Ta mõtleb elada nagu mõni muistne Teeba kõrbe eremiit, toiduks Navarra metsade puujuured. Siis jälle, tundes rahurikka kontemplatsiooni külgetõmbejõudu, unistab ta rahust Certosas.

Ta võiks olla püha Bernhardi õpilane: üks valge rüütel Madonnale. Sellepärast juhib ta oma hobuse Musta Madonna pühamu poole kesk Montserrati lõikavaid kaljusid; nimi tähendabki « saetud mäe ».

Reisil piitsutab ta ennast, paastub ja palvetab, aga veel huupi, ainult sellepärast, et ta tunneb end patusena ja tahab ennast kuritada. « Ja ta ei teadnud veel — kirjutab ta pärastpoole — mis asi on alandlikkus või armastus või kannatlikkus või diskretsioon. »

Kui tõi see oli, näitab seik, et ta ründab löögivalmis pistodaga üht mauri, kes julgeb kahelda Daami neitsilikuses, kelle rüütlina Iñigo end tunneb, nimelt Madonna omas.

Montserrati jalamil hüppab ta ratsult, paneb oma ohvitseri-rüü pampu, ostab tüki kotiriiet, muretseb endale reisilähkri, paari sandaale ja kepi. Ta tahab ka väliselt lahti saada ulja sõduri koorest ning peidab selle kõige armetuma patukahetseja-riietuse alla.

Musta Neitsi ette jõudnud, riputab ta mõõga ja pistoda Madonnale tööta-

tud esemete hulka. Ning riputab midagi oma südamesse: karskusevande.

Aadlimehe suursugusus säilis küllap ka palverändurite murrus ning patukahetseja kotiriidest paistis läbi rühikas ohvitseri-hoiak: benediktiin Juan Chanones võtab ta heatahtlikult vastu ja hakkab kohe tema eest hoolt kandma. Isaliku headusega kuulab ta kolm päeva Iñigo pihtimusi ja kingib talle abt Cisnerose kuulsad *Harjutused*, mille põhjal ta hakkab visandama omi, olgugi et veel harjumatu ja ebakindla käega.

Ent elu pühapaigas paistab talle olevat väljavalitute ja mitte temasarnaste patuste jaoks. Nii sammub ta mäe otsast alla Manresasse, kus hakkab kerjuseks.

Ta ei hoolitse enam puhtuse eest. Lõikamata-pesemata kasvav hele juus on varsti nagu sassis õletuust, takune habe nagu viljakonts, mustad küüned ehivad kunagi valgeid, nüüd aga nagu pidalitõbiseid sõrmi.

Ta hangib enesele algelise puukausi, magab koobastes, külmast keras, palvetab teeristide ees, käib palverännukirikutes.

Temast on saanud midagi püha Francesco taolist, kuid röömsate mõttevälgatusteta ja luuletajavaistuta Francesco, sõdurist hädapärast väljatahutud Francesco.

Sellest hoolimata ei ärata see armetu patukahetseja kasimatu kerjusenagi umbusaldust ega mõju eemaletõukavalt. Vastupidi: kõik suhtuvad temasse heatahtlikult ja käivad temaga läbi.

Poistele on ta « kotimees », meestele « hull palverändaja », ent naistele, kes näevad teda kitsastel tänavatel mööduvat, « püha mees », kellele nad pakuvad toitu ja pesu. Ta ei võta.

Selles väikeses, harmoonilise kehaehitusega mehes on ikka veel elegantsi ja sarmi. Ka sassis juuksesalkude all on neil silmadel paazhi mahe vaade ja naeratavate huulte harvaksjäänud sõnadest kostab vastutulelikkust.

Ka Seosi dominiiklased avavad talle oma ukсед ja annavad lugeda *Imitatio Christi*.

Kuid Iñigo ei näe mingit heledat valgust ega leia hingele kergendust. Ta mõtleb mineviku pattude peale « nagu lükiks ta neid üksteise otsa nööri! »

Tulevik näib talle ebakindel ja ta palub Jumalalt juhatust: « Isegi kui mul tuleks koerakutsika järel joosta, ütleb ta, teeksin ma seda — kui sellest aga abi oleks. »

Ühel päeval, kui ta jõe kaldal vee voolamist vaatab, hakkavad ta « vaimusilmad lahti minema ». Tema elu tuleb tolle rahulikult voolava vee sarnane. Temast saab palverändur: esiteks Roomas, siis Jeruusalemmas.

Muutub elu, muutub ka kuub: Iñigo jätab oma kotiriide Manresa poisikestele, puukausi vagadele naistele, kellelt ta nüüd võtab vastu puhta pesu.

Ta lõikab küüned lühikeseks, kammib juuksed, paneb selga halli, maaniulatava rüü, üle õla koti koltunud *Harjutuste* vihikutega. Rinnale puust rist, kätte vööleseatud sõlmilise köiejupi ots, ja: jumalaga, Manresa, jumalaga, head dominiiklaste-isad, jumalaga, külalastest sõbrakesed!

Naised akendel, kust ripub nööriidele kuivamapandud pesu, viipavad jumalagajätuks käega sellele kenale, olugi et veidi lombakale palverändajale, kes ikka naeratas ja lahke oli, ent nüüd üle silla astub ja sammud Barcellona poole seab. Kes teab, mõtlevad nad, kui palju raskusi ja vintsutusi teda ees ootab.

Kuid Iñigol on sümpaatia-anne. Ta on üks neist inimestest, kes kiirgavad salapärasest poolehoiu-soojust.

Juba Barcellonas, kus ta pühade Justuse ja Pastori kirikus palveks peatub, tunneb üks emand, Isabella Roser, mingit tõuget tundmatu palverändaja suunas, ja üks sisemine hääl ütleb talle: « Kõnele temaga! »

Hieronimuse-nunnade uksehoidja, õde Antonia, räägib temaga mitu korda vaimuliku elu küsimustest.

Iñigo on kerjus, kelle tagasihoidlik sõbralikkus äratab usaldust.

Barcellona sadamas, kus palverändureid hoitakse laevadest eemal nagu kärnaseid koeri, võtab üks Itaalia-reisile

lähtuv brigantiin Iñigo jumalamuidu peale.

Fondi lähedal, Gaeta ja Rooma vahel, halastab lossiemand Beatrice Apiani väsinud ja lonkava teekäija peale ning pakub talle oma lossi külalislakust.

Rooma, kuhu Iñigo saabub jõuetuna, kuid lootusrikkana ja naeratades, on tõepoolest paabellik linn. Vaevalt osutatakse tähelepanu sellele, kel pole aadlivappi või kullakotti. Iñigo jätab oma hundivapi enese teada, kuid tema ees sulavad siiski kõik kahtlused. Hispaania prelaadid, kes olid siia tulnud hispaanlasest Hadrianus VI-ndaga, tasan-davad alandliku ja selgesilmalise palverändaja teid seitsmel kuulsal künkal: nende abiga saab ta pikema ootamiseta loa Pühale Maale sõitmiseks.

Nüüd läheb ta Veneetsiasse laeva otsima, varustatud rahaga, mille Rooma helled isandad talle vägisi kaasa annavad.

Reisiraha jagab ta küll teel kohatud vaestele, kuid Laguunilinnas ootab teda sümpaatia ja heatahtlikkus, esiteks senaator Marcantonio Trevisani, siis ühe baski kaupmehe ja lõpuks prior Andrea Lipomeno poolt, kes talle ulualust annab ja sõbraks saab.

Palverändajate laev seisab ankrus püha Markuse kuldkuplite ees, aga pardalepääs maksab 50 tukatit — ja reisi-moon olgu kaasas. Ka magamistarbed toogu reisija ise.

Päike paitab Iñigo juuste kustunud kulda Riva degli Schiavoni kail, kus ta ootab-loodab kätt, mis aitaks ta teisele poole maabumissilda. Ja annäe: doodž Andrea Gritti enese sõrmustatud käsi muretseb talle tasuta reisi *Negrone* pardal.

Ta astub laevale ilma milletagi, kogu ni ilma magamiskotita, kuid reisi-kaaslased otse võistlevad omavahel, et leida kohta ja söögipoolist väikesele, röömsate silmadega ja lahke naeratus-ega baskile.

Pärast pika reisi vaeva ja vintsutusi hakkab koobaltsinise mere tagant paistma Püha Maa kuldne kuma. Abi ja toetus ei puudu Iñigol siingi.

Igavese palverändurina sooviks ta siia jääda, aga kuna see ei osutu teostatavaks, leiab ta tagasisõidu-võimaluse — jumalamuidu nagu tülleski.

Heategevad sõbrad Veneetsias ei ole unustanud noormeest, kes püsib kombeka ja viisakana äärmises vaesuseski. Edasireisiks Genova poole annetavad nad talle mantli ja viisteist hõberaha.

Lombardia radadel, kus Carlos V ja François I sõjaväed vaenuteed käivad, satub ta esiteks hispaanlaste kätte, kes süüdistavad alul salakuulamises, kuid lasevad ta kohe jälle vabaks. Prantslaste küüsisist päästab Iñigo üks baskist suguvend-ohvitser. Üks teine bask võimaldab talle laevasõidu Genovast kodumaale.

Barcellona võtab heasoovlik Isabella Roser ränduri toidumured enese peale, kuna külalislahke Inés Pascuol hoolitseb peavarju eest.

Palverännak on lõppenud. Iñigo lonkav samm on kõndinud paljudel teedel, kuid ei ole ikka veel leidnud oma teed. Siit peale tahab ta seda otsida raamatute lehekülgedelt. Temast saab õppija, nagu seda olid püha Toomas ja püha Bonaventura.

Eluviisi muutes vahetab Iñigo uuesti riidetust: ta paneb nüüd selga pika, musta vaimuliku rüü.

Palverändurist jäävad ainult sandaalid jalga. Peas kannab ta omapärast vatmanist mütsi, mida tuleb kanda ka tema sõpradel, kes saavad siit nimeks « vatmannid ».

Ebatavaline peakate ärtab pelglike võõrastust ja inkvisiitorite kahtlust, seda enam, et tolle isevärki täiskasvanud üliõpilase uksele koputab vaimuliku nõu otsivaid patukahetsejaid.

Iñigo armastusväärsusel ja otsekohe-susel õnnestub hajutada kõik kahtlustused. Kuid tal tuleb võtta peast too omapäratsemis-märk! Ta teeb seda vastu rääkimata ja muiates pigemini oma enese saamatuse kui teiste umbusklikkuse üle.

Õpetajad on tema puhul vastutulelikud ning abistavad suuremeelselt raamatute, loengute ja nõuannete poolest,

nagu grammatika-magister Girolamo Ardevol.

Pärast humanitaar-klasside lõpetamist Barcellonas kolib ta Alcalàsse, kus asub Petrus Lombarduse *Sententiae'te* ja Albert Suure filosoofia kallale. Ei saa öelda, et ta hiilgaks dialektilise andekuse alal, kuid siiski koguneb tema ümber inimesi: neid tõmbab ligi Iñigo abivalmis ligimesearmastus. Mitu vaga naist palub temalt juhatust. See põhjustab uusi ülekuulamisi.

Ent inkvisiitorid näitavad end haruldaselt osavõtlikena mehe suhtes, kelle süü kõlab: *alumbrado*, s.t. eksiõpetuse kalduv. Hulk mõjuvõimsaid isikuid astub välja tema kaitseks, muude hulgas Teresa Enriquez de Cardeñas, äsja surnud kuningatar Isabella sõbranna.

Salamanca ülikooli kuulsus viib ta sinna, kus käib elav vaidlus Erasmuse õpetuse ümber. Jälle kahtlustatakse teda ketserluses.

Dominiiklasest paater, kellele tehakse ülesandeks asja uurida, võtab ta enese juurde, kutsub söögilauda ja annab talle isalikku nõu, soovitusena põhjalikumalt teoloogiat õppida. Vangisviibimise ajal külastab teda tulevane õpetatud kardinal Francesco de Mendoza.

Iñigo ei pane pahaks ega pea viha, vaid kommenteerib rõõmsa näoga: « Salamancas leidub vähem jalapakke ja ahelaid, kui mina sooviksin Jumala armastuse pärast kanda! »

Ent ta tunneb, et vaimu edasiseks kasvamiseks on vaja soliidsemat õpetuslikku alust.

Sellepärast viib tee Pariisi, suurte õpetlaste linna, kus ta saab loengutel käia, ilma et oleks vaja muretseda elu ülevalpidamise pärast: ka siin leidub inimesi, kes hoolitsevad eaka, kuid tagasihoidliku ja soojasüdamelise tudengi eest.

Madalmaid külastades kostitab teda suuremeelne Brugge kaupmees Gonzalo de Aquilera, Antwerpenis pangapidaja Juan de Cuellas, kes saadab talle Pariisi kasuliku « krediitkaardi ».

Iñigot ümbritsevad juba esimesed aatekaaslased, kes kannavad sama vaimulikku rüüd mis temagi, ilma mingi

erilise tunnismärgita. See kaunistuste-
ta ja nagu nimetugi välimus ei muutu
ka tulevikus.

Kolm aastat hoolsaid õpinguid too-
vad tiitli *baccalaureus*, aasta hiljem on
Iñigo *magister philosophiae*. Alles
nüüd, ülikooli matriklis, saab tema ni-
mest *Ignatius*, õigemini küll *Magister
Ignatius*.

See ei pane teda igatahes ei « õpetli-
kult » rääkima ega akadeemiku tõsist
nägu tegema: ta on edasi « too väike
hispaanlane, teate, see röömsate silma-
dega, kes lonkab. »

Nii et tema hilisemad maalijad, kes
tarvitavad tumedaid-tinedaid toone, on
vale paleti võtnud. Mehed, naised ja
lapsed, jõukad ja vaesed, maa-, mere-
ja sõjamehed, aadlikud ja prelaadid
— kõik, kes teda kohtasid ja tema vas-
tu kohe sümpaatiat tundsid, kinnitasid,
et Loyola Ignaatsius oli hoopis midagi
muud kui ta õhutas oma itaalia sõna-
dega segatud hispaania keeles armasta-
ma Jumalat « con toto el cuore, con
tota l'anima, con tota la voluntad »
(kõigest südamest, kõigest hingest,
kõigest tahtmisest).

Nõnda olid Iñigo õlgadel vaheldunud
üksiklase ürp, kerjusekaltsud ja palve-
rändaja kuub, kuid ükski neist rõivaist
ei sobinud endisele ohvitserile ja tema
sõjamehe-iseloomule.

Iñigol pole püha abti Antoniuse kon-
templatsioon-annet, tal pole Assisi
Francesco lüürikasooant, pole Aquino
Tooma vaikivat ja juurdlevat loomust.
Montserratis oli ta olnud palvetaja, pü-
haduseotsija Tootatud Maal, üliõpilane
Salamancas ja Pariisis, kuid lõpuks är-
kab temas uuesti sõdur. Eile kuninga,
täna kuningate Kuninga sõdur.

Sõdurina ei asuta ta uut vaimulikku
vennaskonda, ordu, vaid kogub Kom-
panii ja saab selle pealikuks. Seiklejate
kompanii, nagu paljud muud, mis tal-
lavad sõjatandreid. Ent tema omale
saab osaks kaugel seiklusrikkam seik-
lus, sest selle sihiks on Jumala au
ja tasuks Kristuse veri.

Alul kavatseb Ignaatsius peakorteri
paigutamist Jeruusalemma, Taaveti ja
Jeesuse linna. Sõjasündmused takista-

vad seda. Nii asub ta Rooma, kus te-
mast saab pealik kindluses, mis ei van-
nu alla.

Näib, et Pamplona kangelane ei oska-
gi võidelda muu kui piiratud linnuse
kaitseks.

Rooma oli noil aastail tõepoolest linn,
mida rünnati igast küljest: ida poolt
uskmatud, põhjast — lahkulööjad, lõu-
nast — paganad, läänest — reeturid.
Ja, nagu Pamplonas, püüdsid paljud
neist, kes oleksid pidanud kaitsma,
selle asemel vaenlasele väravaid lahti
teha.

Luterlusel oli paavstilinnas eriline
viies kolonn väsinute, argade ja äraand-
jate näol.

Sellesse linna astub kapten Ignaatsi-
us oma *Jeesuse Kompaniiga* ja suleb
väravad ketserlusele. Tema linnamäelt
lähtub õigeusklik vasturünnak igas suu-
nas.

Väike, röömsate silmadega hispaan-
lane, natuke lombakas, juhib Kompanii
tegevust oma tagasihoidlikust kambrist.
Ta kirjutab tuhandeid läkitusi, mis
kannavad mottot *Ad maiorem Dei glo-
riam* (Jumala suuremaks auks) ja pit-
satit püha Bernardilt laenat Kuninga-
monogrammiga, mida kroonib Tema
võitluslipp, rist. Need on kindrali kä-
sud, korraldused sõjaväele rindel.

« Sõjavägi » kõlab itaalia keeles *eser-
cito* — sõna, mis on tuletatud « harju-
tusest », *esercizio*. Nimi tuli sellest, et
sõjavägi koosneb pidevalt harjutatud,
relvi käsitsema harjunud meestest.

Uus sõjatehnika oli teinud väärtuse-
tuks rändrüütlite improvisatsioonid ja
üksikvõitlejate duellipanuse. Oli vaja
väljaõpetatud ja distsiplineeritud re-
gulaarvägesid, keda käsutaks üksainus
strateeg.

Sõdurina käsitas Loyola Ignaatsius
oma kompaniid väeosana.

Rändrüütel ja palverändur oli ta
küll kunagi ise olnud. Kuid nüüd oli
vaja armee ridadesse tagasi tulla, uuesti
« sõjaharjutusi » tegema. Uues vaimus,
aga sama distsipliiniga.

Kiriku hädadel oli üksainus nimi: vas-
tuhakk. Kiriku haigus ei seisnud mitte
nii väga prelaatide ahnuses kui selle

kasutamises vastuhaku-ettekäändena, mitte nii väga kristlaste pahedes kui relvades, milleks need pahed muutusid vastuhakkajate ja ülevõtjate käes.

Vend Egidius oli öelnud, et vaadile tuleb punn panna sinna, kust ta le- kib. Kirik lekkis kuulekuse kohalt. Prundiks oli vaja distsipliini: tingimus- teta, raudset, sõjaväelist distsipliini.

Kristuse sõdurite väljaõpetamiseks võttis väike ja veidi lombakas hispaan- lane appi *Vaimulikud harjutused*, üksik- asjalise hingetreeningu.

Ignaatsiuse *Harjutused* ei ole mõnu- ga loetav raamat; ta pole kirjandusli- kult nauditav rohkem kui mõni trak- taat sõjaväeliste harjutuste alalt. See, mis harjutuste-raamatu puhul loeb, on tema mõju harjutaja — mitte lugeja — kehale või hingele.

Võimlemisõpikut pole mõtet lugeda tugitoolis. Samuti pole mõtet mõnd vaimulike harjutuste raamatut mee- lahutuseks lugema hakata. Iga sõna sel- lest on vaja rakendada, iga lauset ela- da, iga käsku täita.

Magister Ignaatsiuse koostatud *Har- jutused* andsid kindral Ignaatsiusele hea väljaõppega sõdureid. *Jeesuse Kom- paniist* sai otsekohe *esercito*, sõjavägi, millele Kiriku vaenlastel polnud mida- gi vastu panna.

Kuid pole küllalt sellest, et sõjavägi on harjutamise teel hea väljaõppe saa- nud. On tarvis, et ta oleks võitlusväljal hästi juhitud.

Selleks on peale distsipliini vajalik ka keskne juhtimine ja üksuste hea lii- kuvus.

Ignaatsius ei koorma põhimäärusi liigsete eeskirjadega. Ta ei tee Kompa- nii juhtimist olenevaks kapiitlisaalist või eestseisjate nõupidamistest. Sõja- väljal peab ülemusel olema võimalik käske anda, ilma et oleks vaja esiteks nõukogusid või koosolekuid kokku kut- suda.

Samal viisil ja samadel põhjustel an- dis Ignaatsius Kompanii ülemjuhatuse ordukindrali ja otsuste langetamise kohalike ülemuste kätte.

Ülejäänute osaks jäi kuuletuda — kuuletuda kõhklemata, torisemata, vä- himagi vastupanuta, surnud nagu laibad omaenese tahte, aga seda elavamad nende tahte täitmisel, kes on Kuninga ohvitserid, kellele võlgneti absoluutset kuulekust alati ja igalpool, *ad maiorem Dei gloriam*.

Neile enestele polnud lubatud mingit au. Loobumise määr määras aukraadi selles Jeesuse Kompaniis, mida väike, lombakas ja naeratav hispaanlane kä- sutas seitseteist aastat — kuni ta su- ri, aastal 1556, «kõige tavalisemal kombel,» nagu kirjutab tema sekretär Po- lanco.

Ignaatsius oli aina haiglane olnud. Ohjeldamatu lihasuretamise aastad olid rikkunud mao ja maksa. Noid liial- det paastumisi meenutades märkis ta naeratades, et ta oli õppinud tervishoidu tervise vastu eksides.

Rõhuvalt kuumal 30. juulil tundis ta surma õlale koputavat. Ilma üle öla vaatamata läks ta teistega öhtusöögile. Alles saalist väljudes palus ta oma sekre- täri Vatikani minna, et paluda tema jaoks paavsti õnnistust *in articulo mor- tis* (surmatunnil).

Ka teatiinist paavst Gregorius IX tundis Magister Ignaatsiuse vastu süm- paatiat ja poolehoidu.

Kuid sekretäri olid mõned pakilised kirjad lõpetada; hommikul oleks tal rohkem aega paavsti poole minna.

Ignaatsius ei käinud peale. «Tehke, kuidas te paremaks peate,» ütles ta nõusolevalt ja heitis magama.

Lämmatavalt soojal ööl kuuldi teda ägavat: «Mu Jumal!» Aga abipalvet inimestele ei tulnud kuuldavale. Hom- mikul leiti ta agoonias, nii et surm jõudis soovitud õnnistuse toojast ette.

Ta oli öelnud: «Tehke, kuidas te pa- remaks peate.» See ei olnud korraldus, polnud käsk; ta ei nõudnud kuuletu- mist, sest see õnnistus oli tema, Ignaat- siuse jaoks, ja mitte *ad maiorem Dei gloriam*.

Raamatust *Santi come uomini*, Vallecchi, Firenze 1968.